

## ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ

*Бойко А. О., к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики*

*Спіфанов А. О., д.е.н., проф., радник ректора*

*Сумський державний університет, м. Суми*

*вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007, Україна*

У статті особлива увага приділена такому економічному явищу як безпека. В умовах глобалізації та інтеграційних процесів збільшується кількість зовнішніх факторів, які несуть негативний вплив на економічну безпеку держави. З'ясували, що на сьогоднішній день, дане поняття стало актуальним для всіх економічних агентів – починаючи від окремо взятого громадянина будь-якої країни (особиста безпека, продовольча безпека, безпека житла, безпека від втрати роботи, соціальна безпека) до національної безпеки, тобто безпеки держави в якій діє суб'єкт господарювання. Проведено ґрунтовне дослідження найбільш широкого поняття національна безпека та з'ясували місце в ньому економічної безпеки, що в подальшому дозволило надати авторське визначення останньому. Зазначили, що економічної безпеки можна досягти, коли ступінь залежності країни від інших країн та ступінь погіршення внутрішньої, соціально-економічної та екологічної ситуації не перевищують межі втрати національного суверенітету та слабого економічного потенціалу, а також рівня та якості життя суспільства значно зменшити.

У рамках активного розвитку процесу глобалізації та міжнародної економічної інтеграції заходи безпеки повинні враховувати всеохоплюючу соціальну систему її універсальність, складність та багатосторонність, що визначають важливість вивчення природи та істотних особливостей «економічної безпеки країни». Багатогранний характер економічної безпеки відображається в її тісному взаємозв'язку з такими бізнес-категоріями, як «загроза», «ризик», ця «небезпека», заснована на невпевненості, як один з головних імпульсів її існування.

Охарактеризували основні функції та цілі економічної безпеки держави та умови їх виконання. Дослідили сучасні підходи до трактування поняття «національна безпека», справедливо стверджувати про існування трьох підходів до його характеристики. На основі проведеного аналізу поняття економічної безпеки країни зазначили, що за своєю структурою економічна безпека держави характеризується певною складністю, дослідження якої дає змогу виокремити три найважливіших складника: економічна незалежність; стабільність і стійкість національної економіки; здатність до саморозвитку і прогресу.

**Ключові слова:** безпека, економічна безпека держави, загроза, ризик, напрями формування, національна безпека.

DOI: 10.21272/ 1817-9215.2018.3-10

### ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Активізація глобалізаційних процесів, а також лібералізація товарних та фінансових ринків упродовж останніх десятиліть сформували підґрунтя для інтенсифікації та зростання масштабів легалізації кримінальних доходів (легалізація кримінальних доходів). Так, за оцінками Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності, у 2009 р. загальносвітовий обсяг легалізації кримінальних доходів становив 2,7 % світового ВВП, тоді як станом на початок 2019 р. цей показник зріс майже вдвічі і становив близько 5 % від світового рівня ВВП (2,0 трлн дол. США, що, наприклад, еквівалентно річному ВВП таких країн, як Італія, Бразилія чи Канада). Таке стрімке зростання масштабів легалізації кримінальних доходів наглядно підтверджує динамічно зростаючу загрозу економічній безпеці як у національному, так і у глобальному контексті.

### АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема економічної безпеки держави на сьогодні достатньо вивчена в Україні, проте ще не визначений єдиний підхід до трактування основних понять. Досить широко ця проблема знайшла відображення у працях російських учених: А. Абалкіна [2], К. Самсонова, Е. Бухвальда, С. В. Блохин [3], А. Городецького, В. Тамбовцева [10]. Серед українських учених значний інтерес становлять праці В. Косевцова, І. Бінька, Я. Жаліла [5], С. Воронцова, В. Мунтіяна [9], В.Шлемка [12], Б. Губського, С. Пирожкова, Г. Пастернака-Таранушенка [11]. У працях цих учених висвітлені особливості визначення сутності та складових економічної безпеки держави, аналізу та оцінки економічної безпеки, формування напрямів її забезпечення.

## ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначення сутності економічної безпеки держави та її напрямів формування.

## ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Починаючи з 2014 року для України категорія безпека набула особливого значення в усіх її розуміннях. Якщо до військових подій на сході України та анексії Криму, в своїй більшості, в науковій літературі в термін «безпека» вкладали економічну, фінансову, екологічну сутність, то на даний час, категорія «безпека» для України є значно об'ємною. Так, вона включає також військову, міграційну та демографічну безпеку. На сьогоднішній день, дане поняття стало актуальним для всіх економічних агентів – починаючи від окремо взятого громадянина будь-якої країни (особиста безпека, продовольча безпека, безпека житла, безпека від втрати роботи, соціальна безпека) до національної безпеки, тобто безпеки держави в якій діє суб'єкт господарювання. Таким чином, проведемо ґрунтовне дослідження найбільш широкого поняття національна безпека та з'ясуємо місце в ньому економічної безпеки, що в подальшому дозволить надати авторське визначення останньому.

У контексті даного дослідження, перш за все, варто зауважити, що поняття національної безпеки означає, що національна державність залишається основною формою політичної організації в суспільстві. Транснаціональні конфлікти, терористичні акти, ядерні загрози та техногенні катастрофи та стихійні лиха все ще залишаються головними загрозами у ХХІ столітті. Факти та потенційні загрози національній та міжнародній безпеці не вичерпали прикладів. У цих умовах захист національних інтересів будь-якої країни світу вимагає адекватного реагування на виклики та загрози сучасності, тобто на ефективну політику національної безпеки.

Так, на сьогоднішній день найбільш повне і загальне визначення полягає в тому, що національна безпека вже сильніша за нинішню державну систему, політичну економію та політологію і пов'язана з категоріями єдності та цілісності, агресії та примусу, економічної незалежності та економічного суверенітету, що доводить могутність держави ефективно боротись з впливом існуючих небесних потенціалів, їх існуванням та самостійним розвитком.

Досліджуючи сучасні підходи до трактування поняття «національна безпека», справедливо стверджувати про існування трьох підходів до його характеристики. У межах першого підходу, представниками якого є А. Волферс, Д. Гадді, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, М. Міхалка та ін., увага акцентується на захисті цінностей суспільства. Автори стверджують, що серед базових цінностей розвитку особистості необхідно виокремлювати політичну незалежність, економічний добробут, розвиток, справедливість тощо. При цьому національна безпека визначається не лише як захищеність національних цінностей, але і як їх безперешкодне поширення. Розглядаючи даний підхід більш детально зазначимо, що ми поділяємо думку українського науковця у сфері національної безпеки та антитерористичної діяльності О. Бодрук, який з цього приводу зазначає, що вищенаведене положення ґрунтуються на усталених процесах розвитку західного суспільства, ринковій економіці, індивідуалізмі, розвинутій демократії, тому не завжди відповідають реаліям сьогодення [3, с. 14].

Іншим напрямком досліджень є вивчення національної безпеки в контексті захисту національних інтересів. Досліджуючи даний підхід зауважимо про розширення змісту поняття «національна безпека»: якщо раніше забезпечення національної безпеки розглядалось у контексті захисту інтересів насамперед держави та суспільства в цілому, то в даних дослідженнях увага переорієнтована на захист інтересів конкретної особи (громадянина) [7, с. 47].

Сьогодні існує також третій напрямок дослідження категорії «національна безпека». Його представники підкреслюють взаємозалежність національних цінностей та інтересів, а також необхідності враховувати їх взаємозалежність при дослідженні

питань національної безпеки. Серед вчених, які поділяють цю точку зору, можна назвати А. Величка, І. Волощука, В. Горбуліна, Б. Демидова, А. Качинського, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін. [8, с. 27].

Так, критичний огляд літературних джерел дозволив здійснити структурування категорії «національна безпека» за наступними елементами:

- державна безпека – поняття, що характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- громадська безпека – поняття, виражене у рівні захищеності особистості і суспільства, переважно, від внутрішніх загроз;
- техногенна безпека – рівень захищеності від загроз техногенного характеру;
- екологічна безпека і захист від загроз стихійних лих;
- економічна безпека;
- енергетична безпека;
- інформаційна безпека;
- безпека особистості;
- політична безпека.

Формалізувати параметри, що впливають на національну безпеку в рамках зовнішнього та внутрішнього середовища, а також місце економічної безпеки в структурі національної економіки можливо за допомогою рисунку 1.

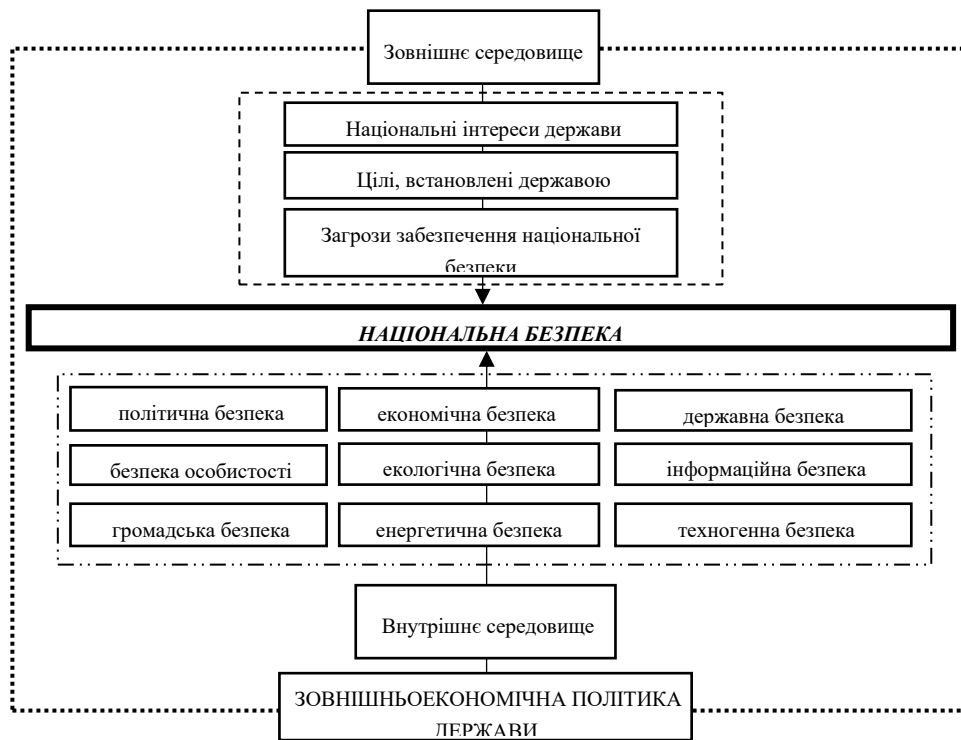


Рисунок 1 – Місце економічної безпеки в структурі національної економіки

Аналізуючи дану схему (рис. 1) зупинемось на структурованості національної безпеки, що означає – складові національної безпеки тісно взаємопов'язані між собою, доповнюють та впливають один на одного. Слабка економіка має низьку спроможність та ймовірність досягнення цілей національної безпеки загалом. Роль економічної безпеки полягає у формуванні здатності держави до захисту інтересів держави у всіх інших сферах національної безпеки. Це пояснюється, насамперед, тим, що без

економічного забезпечення не можуть бути повною мірою досягнені усі інші види безпеки. У сучасних умовах глобальних викликів економічна безпека є визначальним фактором забезпечення умов реалізації національних інтересів, спроможності держави долати економічні кризи під час зовнішньої агресії.

Сьогодні економічна безпека розглядається як одна із важливих характеристик економічної системи, яка визначає її спроможність підтримувати функціонування даної системи у встановлених межах за умови стійкого забезпечення ресурсами та захисту з боку держави інтересів господарюючих суб'єктів і національних інтересів країни загалом [6].

Саме ця властивість економічної безпеки пов'язує між собою інші складові національної безпеки. Відповідно, дотримання достатнього рівня економічної безпеки держави ґрунтується на належному обґрунтуванні та врахуванні її структурних характеристик. Економічна безпека відображає захищеність інтересів на різних рівнях вертикальної ієрархії (особа, домогосподарство, підприємство, регіон, сектор економіки, національна та світова економіки) та горизонтальної (за функціональними компонентами безпеки – ресурсна, технологічна тощо).

Зважаючи на мету нашого дослідження, розглянемо існуючі підходи до трактування категорії «економічна безпека», яке має широкий діапазон пояснень. Так, переважна більшість вітчизняних і зарубіжних дослідників трактують дане поняття досить широко і часто неоднозначно. Сучасна економічна наука включає численні погляди на сутність економічної безпеки.

Досліджуючи наукові погляди вітчизняних та зарубіжних вчених, зазначених у додатку А, пропонуємо розглянути економічну безпеку у розрізі п'яти підходів, а саме: цільового, національного, структурного, суспільного та ресурсного. Такий аналіз даної економічної категорії зумовлено певними відмінностями щодо виокремлення головної ідеї досліджуваного поняття різними групами авторів.

Розглянемо детальніше кожний з них. Згідно з першим підходом досліджують спроможність національної економіки до розширеного самовідтворення для збалансованого задоволення потреб населення країни, протистояння дестабілізуючому впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання, а також визначають сукупність умов, за яких країни зберігають свої економічні інтереси; задовольняють у довгостроковому періоді потреби суспільства і держави; генерують інноваційні зрушення в економіці для забезпечення стабільного економічного розвитку; протистояти зовнішнім економічним загрозам та повністю використовують національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці. У цьому контексті автори спрямовують увагу передусім на захист безпеки держави за умов досягнення довгострокової економічної позиції держави у світовому економічному просторі.

На нашу думку, такий підхід сьогодні актуальний, оскільки економічну безпеку варто розглядати не лише як стан захищеності національних інтересів, наявність інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді, а й забезпечення конкурентних переваг на світовому ринку. Таким чином, цільовий підхід тлумачення сутності «економічна безпека» дозволяє зробити висновок щодо основного напрямку дослідження даної категорії, а саме загальнонаціонального комплексу заходів для забезпечення постійного та стабільного розвитку держави.

У свою чергу, національний підхід об'єктом дослідження визначає стан національної економіки, який має бути стійким та збалансованим щодо негативного впливу зовнішніх/внутрішніх факторів та загроз. В межах даного підходу акцент зроблено на процесах забезпечення реалізації національних економічних інтересів та ефективного розвитку національної економіки країни. Таким чином, у рамках даного підходу науковці враховують вплив мікроекономічних показників на діяльність всіх сфер економічної діяльності, що дозволяє виокремлювати сильні та слабкі сторони

національної економіки, а також побудувати стратегію забезпечення економічної безпеки на даній інформаційній базі.

Однак, більш об'єктивно та комплексно оцінити сутнісні характеристики досліджуваної категорії дозволяють представники третього підходу, які розглядають економічну безпеку як складне поліструктурне явище. Даний підхід до дослідження сутності економічної безпеки пояснює її значення через зв'язки різних наук та умов. Так, дуже яскраво пояснюється поєднання економічних, політичних і правових умов, в яких формується економічна безпека держави, а також важливим в структурі економічної безпеки висвітлюють екологічні та технологічні аспекти. Саме такий підхід дозволяє розкрити основні позитивні та негативні сторони економічної безпеки.

В подальшому розглянемо суспільний напрямок дослідження поняття економічної безпеки. Головною ідеєю якого є те, що економічна безпека країни має включати в себе індивідуальну свободу суб'єктів господарювання. Даний підхід націлений на розкриття критеріїв, які зможуть створити сприятливий клімат та суспільне середовище для комфортної життєдіяльності населення. Захист інтересів суспільства повинен стояти на першому місці та спонукати до утворення соціально-економічного стабільного національного добробуту. Таким чином, ключовою метою даного погляду є те, що економічна безпека повинна забезпечувати захист інтересів людей від економічних загроз.

Останнім підходом до трактування економічної безпеки є ресурсний. Він характеризує економічну безпеку країни як наявність та розвиток виробничо-ресурсного потенціалу. Важливим елементом даного підходу є те, що ефективне використання ресурсів розглядається як один із дієвих способів врегулювання, запобігання та захисту від існуючих небезпек і загроз, а також дозволяє оптимально використовувати господарські потужності в країні. Зазначимо, що в розрізі групи даних досліджень суттєвою є думка про роль бізнесу у забезпеченні економічної безпеки країни, а саме те, що суб'єкт господарювання, дбаючи про економічну безпеку своїх бізнес-систем, разом посилюють економічну безпеку країни.

Справедливо зазначити, що недоліком сучасних підходів до визначення сутності «економічна безпека» є відсутність комплексного підходу до її взаємопов'язаних елементів. Так, економічна безпека – це не лише стан захисту національних інтересів, а й готовність та здатність державних інституцій створити механізми реалізації та захисту національних інтересів, розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціальної та політичної стабільності суспільства.

Таким чином, економічну безпеку національної економіки необхідно розуміти як стан динамічної рівноваги економічної системи, за якого організаційно-функціональна архітектура інституційного середовища системи державного регулювання національної економіки побудована на принципах недискреційності й дозволяє завчасно виявляти ендогенні та екзогенні загрози, максимально нівелювати негативні ефекти, які вони провокують, оперативно адаптуватися до змін зовнішнього й внутрішнього середовищ з урахуванням наднаціональних, національних і локальних цільових орієнтирів сталого розвитку економіки та на засадах збалансованості інтересів різних груп економічних агентів.

Тобто економічну безпеку необхідно розглядати, як складну і багатофакторну систему, яка є матеріальною основою для формування інших складових національної безпеки. Держава повинна забезпечити такий рівень безпеки, який гарантуватиме внутрішню та зовнішню стабільність, необхідну для нормального економічного функціонування, досягнення високого рівня конкурентоспроможності та активної участі країни в міжнародному розподілі праці.

Наступним кроком у дослідженні економічної безпеки держави є аналіз її компонентів. Компоненти являють собою елементи, які необхідні для створення дієвої та надійної безпеки. Зазвичай економічна безпека представлена внутрішніми та зовнішніми підсистемами, які мають свої складові (рис. 2):

- зовнішня підсистема економічної безпеки – технологічна, комерційна, фінансова;
- внутрішня підсистема економічної безпеки – виробничо-технічна, продовольчо-сировинна, енергетична, екологічна, інформаційна.

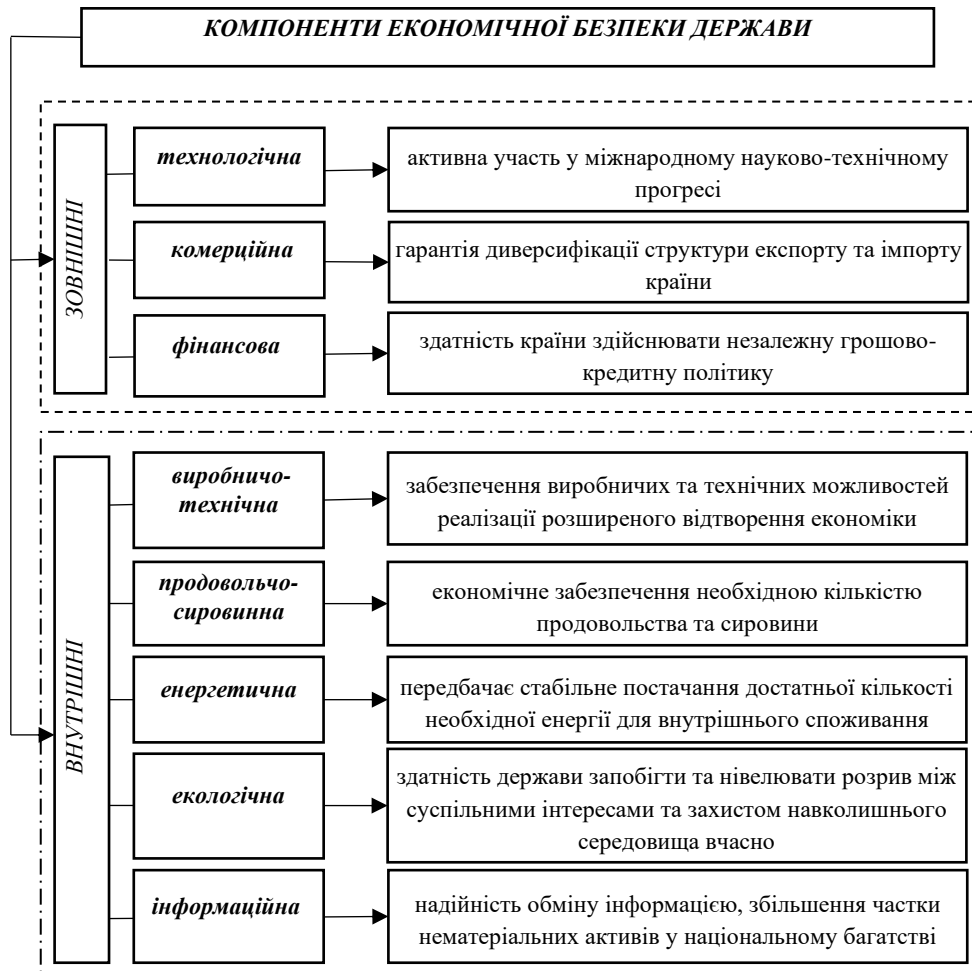


Рисунок 2 – Компоненти економічної безпеки держави

Технологічна складова державної економічної безпеки характеризується активною участю у міжнародному науково-технічному прогресі, що гарантує здатність держави застосовувати новітні технологічні рішення у вітчизняному виробництві, що забезпечує конкурентоспроможність виробництва національних товарів і послуг на міжнародному ринку. Міжнародний досвід показує, що забезпечення технологічної компоненти економічної безпеки можливе лише в тому випадку, коли національна економіка формується на засадах інноваційного розвитку [7].

Комерційна складова економічної безпеки є гарантією диверсифікації структури експорту та імпорту країни. В умовах географічної диверсифікації експорт та імпорт країни не залежатимуть від одного чи кількох великих центрів (країн – торгових монополій). Досягнення даної компоненти економічної безпеки відбувається через наступні показники: питома вага високих технологій та продовольства в імпорті, залежність країни від імпорту стратегічних товарів, питома вага конкурентоспроможної та високотехнологічної продукції в експорті.

Фінансову складову економічної безпеки держави можна визначити як здатність країни здійснювати незалежну грошово-кредитну політику та забезпечувати стабільне функціонування фінансової системи шляхом повернення міжнародних позик та отримання, розповсюдження, використання та повернення іноземних інвестицій за наявності несприятливих зовнішніх та внутрішніх умов господарювання. У зв'язку з цим важливі наступні показники фінансової системи: основні напрямки фінансових потоків та можливості забезпечення їх погашення, обсяг дефіциту державного бюджету, вільна конвертація національної валюти, внутрішні ресурси стабілізації валютного курсу, рівень внутрішнього та зовнішнього державного боргу, обсяг валютних та золотовалютних запасів тощо.

Важливість виробничо-технічної складової державної економічної безпеки призводить до забезпечення виробничих та технічних можливостей реалізації розширеного відтворення. Це передбачає здатність економіки задовольняти потреби суспільства навіть у ситуаціях, коли порушуються сприятливі зовнішні чи внутрішні економічні умови.

Продовольчо-сировинний компонент економічної безпеки держави передбачає економічне забезпечення необхідною кількістю продовольства та сировини. Забезпечення продовольством та сировиною є однією з найважливіших складових державної економічної безпеки, і в численних країнах світу існують закони, що визначають мінімальні стандарти продовольчої безпеки. Наприклад, згідно із Слід зазначити, що з точки зору державної продовольчої та сировинної безпеки найбільш вагомим проблемою є залежність від імпортової сировини та продуктів харчування, яку необхідно тримати на найнижчому рівні, виходячи з державного ресурсного забезпечення.

Наступною складовою державної економічної безпеки є енергетична безпека, яка передбачає стабільне постачання достатньої кількості необхідної енергії для внутрішнього споживання. З цього погляду основними проблемами, які стоять перед державою, є диверсифікація системи імпорту енергоносіїв, а також розвиток енергозберігаючих технологій. У разі ефективного вирішення цих завдань держава може уникнути ризику дефіциту енергії.

Екологічна складова економічної безпеки держави – це здатність держави запобігти та усунути розрив між суспільними інтересами та захистом навколишнього середовища вчасно. Проблема забруднення навколишнього середовища тісно пов'язана з економічною діяльністю людини, тому для екологічної безпеки необхідно мінімізувати антропогенний вплив на озоновий шар, флору та фауну, генофонд та інші компоненти навколишнього середовища. У зв'язку з цим у світі є глобальні проблеми. Наприклад, в середині 19 століття вміст CO<sub>2</sub> в атмосфері становив 280 проміле, в кінці XX століття він збільшувався до 370 проміле внаслідок використання палива, вирубки лісів тощо. Тому держави повинні не лише вживати ефективних заходів щодо забезпечення екологічної безпеки, але й об'єднувати свої зусилля навколо глобальної екологічної проблеми.

Інформаційна складова державної економічної безпеки передбачає таку економічну діяльність, внаслідок якої надійність обміну інформацією, збільшення частки нематеріальних активів у національному багатстві, а також конфіденційність технологій виробництва буде гарантована. Інформаційна безпека передбачає захист військових, політичних, економічних, соціальних, демографічних, інформаційних та телекомунікаційних систем управління. Інформаційна безпека тісно пов'язана із сектором телекомунікацій і передбачає насамперед безпеку телекомунікацій [1].

Усі елементи економічної безпеки взаємно впливають і зумовлюють одна одну. Отже, якщо економічну безпеку розглядати як цілісну систему, то логічно виокремити її об'єкт та суб'єкти.

Об'єкт економічної безпеки – власне економічна система країни; окремі сфери діяльності: військової, соціальної, політичної, правової, інформаційної і т. д.;

суспільство – з його інститутами, організаціями, фірмами, підприємствами; особистість (індивід).

Суб'єкти економічної безпеки – держава і суспільство з усіма його інституціями. Якщо конкретизувати, то суб'єктами економічної безпеки є державні та місцеві органи виконавчої і законодавчої влади; міністерства, відомства, комерційні і некомерційні організації, громадські організації, окремі громадяни тощо.

До основних завдань економічної безпеки належать: забезпечення пропорційного зростання, продовження економічного зростання, подолання інфляції та безробіття, створення ефективної економічної структури, зниження бюджетного дефіциту, забезпечення соціального захисту та поліпшення якості життя населення, стабілізація національної валюти, підвищення конкурентоспроможності країни. Для досягнення максимальної економічної безпеки необхідно досягти максимальної функціональної надійності. Функціональною складовою економічної безпеки країни є група напрямів її діяльності, які мають свої власні характеристики [4].

Проводячи повне дослідження економічної безпеки держави неодмінним є аналіз основних її функцій. Економічна безпека держави виступає як система, основні функції якої поділяються на п'ять груп: захисну, регулюючу, попереджувальну, інноваційну та соціальну.

Захисна функція виражається здатністю захищати державну економічну систему від внутрішніх і зовнішніх загроз. Реалізація цієї функції безпосередньо пов'язана з формуванням економічного ресурсного потенціалу та його ефективним використанням.

Регулююча функція з'являється в різних економічних підсистемах завдяки забезпеченню державної економічної безпеки та застосуванню функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків. До них відносяться механізми, що імітують властивість саморегулювання ринку, а також усувають невдачі на ринку (нерозв'язні проблеми ринку).

Попереджувальна функція державної економічної безпеки орієнтована на прогнозування виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та на підготовку економічної системи протистояти їм. Вона передбачає соціально-економічні та організаційно-технічні заходи, результатом яких є посилення оборонної функції системи.

Інноваційна функція діє через нетрадиційні рішення, прийняті державою щодо економічних процесів, орієнтованих на прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію можливих негативних наслідків останніх. Результати цієї функції з'являються в економіці опосередковано і, як правило, виражаються у вигляді підвищення ефективності інших функцій безпеки.

Соціальна функція системи економічної безпеки держави передбачає повне задоволення запитів усіх членів суспільства та повноцінну відповідність їх інтересам. Реалізація цієї функції сприяє підвищенню рівня та якості життя, а також гарантує захист прав і свобод громадян.

Слід зазначити, що подібна класифікація функцій системи державної економічної безпеки є умовною, оскільки ці функції взаємопов'язані та взаємозалежні і часто особливості однієї функції можуть повторюватися при визначенні іншої функції. Ефективність забезпечення державної економічної безпеки залежить від спроможності повноцінного функціонування цих функцій разом і одночасно.

З метою ще більшого розкриття поняття «економічна безпека» визначимо його основні цілі:

- забезпечення високої фінансової ефективності праці, фінансової стабільності та незалежності бізнесу;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високого рівня конкурентоспроможності технічного потенціалу суб'єктів господарювання;
- досягнення високого рівня ефективності управління, оптимальної та ефективної організаційної структури корпоративного менеджменту;



- досягнення високого рівня вмінь та інтелектуального потенціалу працівників, адекватної ефективності бізнес-досліджень та розробок;
- зменшити руйнівний вплив виробничої та господарської діяльності на навколишнє середовище;

- захист якості в усіх аспектах суспільства;
- забезпечення захисту інформаційної зони, ділової таємниці та рівня IT-підтримки, необхідного для роботи всіх підрозділів і відділів підприємства;
- ефективна організація безпеки компанії, капіталу, активів та економічних інтересів.

Отже, на основі вищезазначеного аналізу поняття економічної безпеки країни, можемо стверджувати, що за своєю структурою економічна безпека держави характеризується певною складністю, дослідження якої дає змогу виокремити три найважливіших складника:

- економічна незалежність, яка не характеризується абсолютним змістом. Ураховуючи світовий розподіл праці, який формує взаємозалежний характер відносин національних економік, саме економічна незалежність розглядається як можливість контролю державою національних ресурсів, досягнення рівня ефективного виробництва якісної продукції, який створить умови для участі у світовій торгівлі, корпоративних зв'язках та в обміні результатами науково-технічних досягнень;

- стабільність і стійкість національної економіки, що передбачає корегування та підтримку впливів, здатних дестабілізувати економічну ситуацію, створення гарантій та умов для активізації підприємництва, захист усіх форм власності та господарювання;

- здатність до саморозвитку і прогресу, що є актуальним для розвитку сучасного світу в умовах глобалізації.

Економічної безпеки можна досягти, коли ступінь залежності країни від інших країн та ступінь погіршення внутрішньої, соціально-економічної та екологічної ситуації не перевищують межі втрати національного суверенітету та слабкого економічного потенціалу, а також рівня та якості життя суспільства значно зменшити.

У рамках активного розвитку процесу глобалізації та міжнародної економічної інтеграції заходи безпеки повинні враховувати всеохоплюючу соціальну систему її універсальність, складність та багатосторонність, що визначають важливість вивчення природи та істотних особливостей «економічної безпеки країни». Багатогранний характер економічної безпеки відображається в її тісному взаємозв'язку з такими бізнес-категоріями, як «загроза», «ризик», ця «небезпека», заснована на невпевненості, як один з головних імпульсів її існування [7].

Загроза економічній безпеці – загальна кількість існуючих та потенційно можливих подій та фактор, що загрожує реалізації національних інтересів в економічній сфері. Зазвичай їх можна розділити на всі групи: зовнішні та внутрішні.

Сьогодні до зовнішніх загроз національній економічній безпеці відносять залежність вітчизняного виробництва, поставки сировини для експорту українських товарів; втручання в імпорту товарів на внутрішній ринок та розміщення на ринку імпортованих запасів; висока заборгованість міжнародним організаціям; недостатня конкурентоспроможність товарів у всіх країнах.

До внутрішніх загроз економічній безпеці належать: значне скорочення валового внутрішнього продукту, зменшення інвестицій у цю інноваційну діяльність та науково-технічний потенціал, скорочення досліджень у стратегічних сферах інноваційного розвитку; нестабільність існуючої фінансової інформації та грошово-кредитної політики.

Загрози поділяються на низькі, середні та максимальні залежно від їх проникнення. Мінімальна ступінь впливу загрози вказує на те, що певна проблема спричиняє негативний розум відтворювати свої процеси в економіці, середній ступінь впливу загрози вказує на те, що проблеми викликають негативні зміни в економіці, а максимальний ступінь впливу загрози працює не дивіться на процес.

Економічна безпека дозволяє підтримувати протидію зовнішнім і внутрішнім загрозам, що характеризується здатністю національної економіки розширювати своє виробництво для задоволення потреб громадян, суспільства та держави на визначеному рівні.

Сьогодні економічна безпека України базується на реагуванні на відхилення від безпечних рівнів, тобто на використанні методології рефлексологічного управління. Тому лише створення аномалії вимагає дій. Такий підхід призводить до втрати здатності виявляти та реагувати належним чином на початковому етапі. Держава існує лише за інерцією – це пасивна безпека.

Основними загрозами економічної безпеки України в даний час є: високий рівень неформальної економіки, зростання інфляції та бюджетного дефіциту, падіння валового основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надмірний рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси. Удосконалення існуючих та розробка нових механізмів стратегічного управління економічною безпекою України матиме вирішальний вплив на підвищення конкурентоспроможності та загальної стійкості національної економіки [10].

Для розкриття поняття економічної безпеки найчастіше використовується орієнтовний аналіз:

- моніторинг основних макроекономічних показників та їх порівняння з деякими заздалегідь визначеними критичними значеннями;
- темпи оцінки економічного розвитку країни за основними показниками змін макроекономічної динаміки.

Одним із ключових факторів забезпечення економічної безпеки є інвестиції в економіку. Прямі іноземні інвестиції є рушійною силою глобалізації, яка створює цінність для держави в таких сферах: створення нових робочих місць, державні закупівлі у місцевих підприємств, компанія сплачуватиме фінансові податки державі.

## ВИСНОВКИ

Економічну безпеку слід розглядати як найважливішу якісну характеристику економічної системи, визначаючи її здатність підтримувати нормальні умови життя населення, забезпечуючи оптимальні умови для розвитку держави, стабільне забезпечення держави необхідними видами ресурсів, послідовне переслідування національних інтересів. Економічна безпека має складну внутрішню структуру, в якій можна виділити три найважливіші складові: економічна незалежність; стабільність і стабільність національної економіки; здатність до саморозвитку та прогресу. Зокрема, економічна безпека країни повинна забезпечуватися, перш за все, ефективністю самої економіки, а це означає, що вона разом із гарантіями, що реалізуються державою, повинні бути захищені на основі високої продуктивності праці; по-друге, забезпечення економічної безпеки країни не є привілеєм єдиного державного агентства. Він повинен підтримуватися всією системою державних органів, усіма ланками та структурами економіки

В цілому стан економічної безпеки країни характеризується загальним рівнем економіки країни; наявністю та рівнем загрози для держави, суспільства та особистості, ефективністю державної економічної політики та державного регулювання економіки, повнотою реалізації функції держави.

## SUMMARY

*The article focuses on such an economic phenomenon as security. In the context of globalization and integration processes, the number of external factors that have a negative impact on the country's economic security is increasing. It was found out that today, this concept has become relevant for all economic agents - from a single citizen of any country (personal security, food security, housing security, job security, social security) to national security, ie security of the state in which the entity operates. A thorough study of the broadest concept of national security has been carried out, and its place in economic security has been identified, which subsequently allowed the author to be identified. They noted that economic security can be achieved when the degree of dependence of the country on other countries and the degree of deterioration of the internal, socio-economic and environmental*

situation do not exceed the limits of loss of national sovereignty and weak economic potential, as well as the level and quality of life of society is significantly reduced.

In the context of the active development of the process of globalization and international economic integration, security measures must take into account the inclusive social system, its universality, complexity and versatility, which determine the importance of studying the nature and essential features of the country's "economic security." The multifaceted nature of economic security is reflected in its close relationship with such business categories as "threat", "risk", this "danger" based on uncertainty as one of the main impulses of its existence.

They described the main functions and goals of the economic security of the state and conditions for their fulfillment. The researches present modern approaches to the interpretation of the concept of "national security", rightly claiming that there are three approaches to its characterization. On the basis of the analysis, the concept of economic security of the country indicated that the structure of the economic security of the country is characterized by a certain complexity, the study of which allows to distinguish three important components: economic independence; stability and stability of the national economy; ability for self-development and progress.

**Keywords:** security, economic security of the state, threat, risk, directions of formation, national security.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Schneider F., Buehn A., Montenegro C. E. New Estimates for the Shadow Economies all over the World. *International Economic Journal*. December 2010.
2. Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 4–13.
3. Блохин С. В. Понятие экономической безопасности. *Інвестиції: практика та досвід*: наук. фах. вид, 2008. №1. URL: <http://oad.rags.ru/vestnikrags/issues/issue0506/090508.htm>
4. Дмитров С. О., Кузьменко О. В., Медвідь Т. А., Бойко А.О. Національна оцінка ризиків легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення: новітні виклики. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2015. 270 с.
5. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
6. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні : моногр. Львів : Ліга-Прес, 2013. 170 с.
7. Кузьменко О. В., Медвідь Т.А., Левченко Л.Г., Бойко А.О. Практичне застосування Байєсівського аналізу при здійсненні фінансового моніторингу в банках: монографія; під загальною редакцією за заг. ред. С.О.Дмитрова. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 46 с.
8. Ламанова Т. Тіньова економіка — визначення, структура, методи оцінки. Економіка, фінанси, право. 2000. № 3. С. 22-26.
9. Мунтян В.І. Економічна безпека України. Київ : КВШ, 1998. 462 с.
10. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку: монографія / за заг. ред. О. М. Бережного; С. О. Дмитров, О. В. Меренкова, Т. А. Медвідь, О. М. Ващенко. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 114 с.
11. Пастернак-Таранушенко Г. Результати дослідження путей обеспечения экономической безопасности Украины. *Економіка України*. 1999. № 2. С. 21–28.
12. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрями забезпечення : монографія/ В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. Київ : НІСД, 1997. 144 с.